

Становище

относно дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор”, област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление: 3.2. Психология, научна специалност: Педагогическа и възрастова психология

Автор на дисертационния труд: **Ани Любенова Пълева**

Тема на дисертационния труд: **„Психосоциални предпоставки за музикално-сценична изява на ученици“**

Научен ръководител: **доц.д-р Розина Попова**

Член на научното жури: **доц. д-р Русанка Петкова Манчева**, преподавател в катедра „Психология”, при ЮЗУ „Неофит Рилски” - Благоевград

Получени материали: автобиография, дисертация и автореферат

1. Структура на представената дисертация.

Предложеният за рецензиране дисертационен труд с автор Ани Любенова Пълева е в общ обем от 283 страници, разпределени класически в увод, три глави, заключение, избори, резултати, препоръки, приноси и приложение. Литературните източници включват 91 броя на кирилица, 103 на латиница и интернет ресурси. Те представят мнение както на съвременни, така и на исторически доказали се автори в психологията, свързани с изследвания проблем.

2. Научна актуалност на разработения и изследван проблем в дисертацията

Още в увода докторантката поставя въпроси, свързани с изследователските и търсения относно откриването на връзка между личностните характеристики и сценичните изяви на ученици с музикални дарби. Сценичната им активност и подготовката, за нея, са неразделна част от професионалното им обучение. Ранното откриване на музикалните способности поставят носителите им в позиция на обучаеми още в детска възраст. Професионална им ориентация представлява

естествено продължение на музикалната им активност, а не осъзнат професионален избор за нея. Последният се случва по-късно. Затова активността им към професионална изява поставя младите хора в постоянна ситуация на стрес, пораждаща напрежение, тревожност и емоционална напрегнатост, влияещи върху насочеността на субективните им оценки за значимост и мотивацията им за изпълнителска дейност. За индивидуалните им оценки влияние оказва и такъв значим социален фактор като оценката за сценичното представяне от публиката. Според докторантката публиката може да бъде възприемана като подкрепяща или не и това е субективната преценка на всеки, който се стреми към сценична дейност. Сценичната ситуация, подготовката и оценката за нея стимулира, насочва и мотивира младия човек към бъдещи професионално-музикални успехи, защото критериалната оценка за изпълнителските му умения е мнението на възприемащите ги. Единството и връзката между личностните и социални фактори, в този случай, е важен елемент в развитието на младите хора, поради което обучителния процес е необходимо да се насочи към нейното разкриване. Тази връзка докторантката успешно предлага като акцент на дисертацията.

3. Основни акценти в дисертацията, научна интерпретация на авторката, самостоятелни концепции

Класическият модел на дисертацията (увод, теоретична част, изследователска част, анализ на резултатите, заключение) поставя в началото на теоретичната част анализ на основните понятия в психологията, свързани с изследваните психични феномени. Първото от тях е тревожността, представена чрез идеите на Ч .Спилбългър, като преходно състояние включващо времеви компоненти: стрес→ възприемане на опасност→ състояние на тревога→ когнитивна преоценка→ механизми за прекратяване на тревогата и като последно избягване или психологическа защита. Това определение пряко се свързва със спецификата на всяка социална ситуация, която има личностен смисъл за участващите в нея. Очаква се подобна ситуация да се свързва и със сценичната изява на младите хора, което докторантката обяснява чрез идеите на З. Фройд и К. Хорни като породена от възникващи вътрешно личностни конфликти, като наличие на противоречия между

възможностите на личността и изискванията на средата към нея. Затова правилно се поставя акцент върху тревожността като свойство, реакция на младия музикант към страха, породен от подобен конфликт играещ ролята на препятствие за увереност в успеха и неспособността за овладяване на средата (сценичната ситуация и публиката). Състоянието на тревожност способства за осъзнаване на това положение. Тревожността като индивидуално - психична особеност (възрастово и половно обусловена) е склонността към преживяване на състоянието на тревога, дори и при наличието на малка вероятност за нейното възникване, а като личностна – мотив или поведенческа диспозиция на индивида за възприемане на широк кръг обективно безопасни обстоятелства съдържащи заплаха, водеща до реакция (с.19) Дали обаче сценичната тревожност пряко се свързва с мотивацията или не на личността, дали тя мобилизира или обратно стопа активността на младия музикант е интересен предмет на изследване, защото пряко влияе върху сценичната активност, нейната ефективност и оценката на публиката. Ани Пълева много подробно е представила понятието „сценичната тревожност“ обяснявайки го като интензивно преживяване преди излизане пред публика, възприемано като опасност. Това е страха без обект, форма на тревожност без ясни причини. (с.22) Тези идеи се подкрепят от изследвания, проведени от Фишбайн и Мидълстат (1998 година) и К. Филева (1996). Предлагат се три типа стресови реакции, свързани с преживяването на тревожност: активна, хиперактивна и пасивна, които докторантката правилно оценява като обект на обучение при подготовката на бъдещи сценични артисти, за получаване на определени знания, умения и навици, насочени към изпълнителската дейност. Проличава личното отношение на докторантката към този проблем, подкрепен от анализ на изследвания предимно на руски автори.

Локусът на контрола е второто понятие, обосноваващо сценичната активност, което успешно определя поведението, в конкретна ситуация, чрез четири променливи: поведенчески потенциал, ценност на подкреплението, очакване и психологическа ситуация. Според Дж.Ротер „подкреплението не се проявява автоматично в образци на поведение, а поведението се формира благодарение на способността, на хората, да виждат причинната връзка между действията си и

появата на подкреплението“ (с.46) Екстерналността или интерналността на контрола предопределя насочеността на субективните оценки и очакванията за бъдещо поведение. Сценичната ситуация естествено включва ефекта на посоката за самооценяване.

Третото понятие, привлякло вниманието на докторантката, е мотивация. Като психичен феномен тя подробно го представя чрез различни научни теории: бихевиористична, биологизаторска, психоаналитична, когнитивна, хуманистична и класическата теория за вътрешната и външна мотивация. Бих предложила на авторката да потърси по-съвременни интерпретации на мотивационната активност на личността, особено когато се отнася до оценката за професионалната самоефективност при съвременните млади хора.

Търсенето на връзка между трите феномена е значимо изследователско хрумване и би било интересно докторантката да обоснове дали подобна връзка е правена от други изследователи или не. Мисля, че в педагогическата психология има подобни корелати (особено за личностната тревожност и учебната или социалната мотивация). В този смисъл самостоятелен теоретичен конструкт, от авторката, не е създаден, но той актуализира или потвърждава вече доказани данни.

4. Съответствие на изследователската концепция с научните търсения на докторантката

Същинската част на изследователските търсения на Ана Пълева са представени в обособена самостоятелна част. Авторката търси психосоциални фактори, влияещи върху сценичната изява при ученици от горен курс на обучение, занимаващи се с музика. В конкретност това е връзката между сценичната тревожност, емоционалната напрегнатост, готовността за изпълнителска дейност, локуса на контрола и мотивацията за избягване на неуспехи и постигане на успех. Изследвани са ученици от Националното музикално училище „Любомир Пипков“, които са с доказани музикални, но не и артистични способности. Докторантката много прецизно е обосновала избора си на изследвани лица, както и процеса на провеждане на изследването и етапите на замисления експеримент. Задачите са добре формулирани и отговарят на поставената изследователска цел. Липсата на научен

тезис и основна хипотеза вероятно са свързани с разширеното предлагане на хипотезите и обосноваване на тяхното съдържание за всяка поотделно. Показана е връзката между теорията и научните предположения. За мен представлява интерес обосноваването на социалните фактори, чрез различните сценични изяви на изследваните лица, пред различна публика (училищни и външни експерти и съученици), което определя ефекта на оценката на „значимите други“ за изпълнителската дейност. Хубаво би било тази експертност да бъде включена в изследването.

Независимо, че изследваните лица са на възраст 15-16 години, те имат впечатляващ сценичен опит –приоритетно от 6 до 10 и над 10 години и са разделени на две категории – музикант- инструменталист и музикант- вокалист.

Използваните: 1.Въпросник STAI за определяне нивото на ситуативна и личностна тревожност на Ч.Спийлбъргър; 2. Тест за определяне нивото на емоционална напрегнатост на И.Иванов и П.Иванова; 3. Тест за изразеност на отношение към изпълнителската дейност на В. Г. Касимов; 4. Тест за локализация на контрола на Дж. Ротер и Анкетна карта са адекватни и са в състояние да дадат математически данни, които могат да бъдат основа за доказване на повдигнатите хипотези. Изборът им е показателен за изследователските умения на докторантката.

5. Съответствие на избрания изследователски модел с получените резултати от психологичното изследване

Създаденият изследователски модел, в цялостността си, дава възможност да се потвърдят повдигнатите хипотези и да се направят заключения относно процеса на обучение на учениците в музикалното училище. Установява се интересна закономерност - с възрастта и увеличението на сценичните изяви се намалява сценичната тревожност, увеличава се личностната увереност и зависимостта от оценките на преподавателите и родителите. Обучаващият се в музикалното училище е в процес на професионално развитие, отнасящо се до личностна идентификация с професията на музикант- инструменталист и музикант- вокалист. Подкрепящата среда (от учители, родители и приятели) подпомага този процес, а личностните преживявания стимулират оценката за нейната значимост. Според мен това доказва

връзката между тревожността и повишената несигурност за продължаване на образованието, между емоционалната напрегнатост и ситуативната тревожност. Субективната оценка за готовност към изпълнителска дейност и доказаното ниво на висока тревожност са доказателство за отговорното отношение на младия човек към това, което прави. Феноменът „сценична тревожност“ е характерна за всеки уважаващ себе си артист, в това число и музикант и е логично тя силно да присъства в такъв, който не само иска да го приемат като успешен, но и да удовлетвори очакванията на околните за това. Младият човек поема личностна отговорност за професионалната си изява, той преживява първоначално очакванията си, а впоследствие и резултатите. Реалният си Аз-образ формира на основата на собствените оценки и тези на околните и това повлиява бъдещото му професионално самоопределение и развитие. Интерналната локализация на контрола е естествен психичен ефект от това.

Всички получени резултати, както и доказаните връзки между тях, са доказателство за отговорното отношение на докторантката Ани Пълева към цялостната си научно-изследователска работа.

6. Научни и приложни приноси на дисертационния труд

След запознаването ми с теоретичната, методологичната и изследователската част на дисертационната разработка смятам, че получените резултати имат висока практическа стойност, още повече че доказват значимостта на някои психични феномени върху реализацията на реалния учебен процес в училищна среда. Приемам частично обозначените, от авторката, два вида приноси: теоретико-методологически и практически. Мисля, че голяма част от тях представляват обобщение на получените резултати от изследването. Освен това се затрудних в откриването на данни относно резултатите от Принос 3 (Адаптирана за ученици при конкретните условия на провеждане на експеримента е методиката на Иванов,И.,П.Иванова за измерване на емоционална напрегнатост) Мисля, че важен принос е откриването на връзка между професионалното самоопределение при младите музиканти (инструменталисти и вокалисти) в училищна среда и влиянието, което оказват някои психични феномени върху сценичната им изява. Така „изкристализират“

предпоставките за музикално-сценична изява на учениците и дават значимост на получените резултати.

7. Мнения и препоръки

Докторантката, Ани Любенова Пълева, е подхождала отговорно и с голямо желание, относно подготовката и реализацията на едно интересно за психологическата наука и практика изследване. Теоретичната и подготовка я прави адекватна към изследвания проблем, тя показва и много добри аналитични умения за интерпретация на получените резултати. Изследователските и търсения положително приключват с написването на дисертационна работа, която има и научна и практическа значимост. Наличието на поместени препоръки и съображения, в становището, показват възможности за бъдеща научна работа.

Заклучение

Задълбоченото ми запознаване с така предложената дисертационна разработка на тема: „Психосоциални предпоставки за музикално-сценична изява на ученици“, както и впечатленията ми от теоретичните и изследователски компетенции на автора ми дават основание да я оценя положително . Практико-приложната насоченост на резултатите, от реализираното изследване и безспорните научни приноси, ми помагат с убеденост да предложа на уважаемото научно жури да присъди на докторантката Ани Любенова Пълева, образователната и научна степен „Доктор“ по област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление: 3.2. Психология, научна специалност: Педагогическа и възрастова психология.

Член на научно жури:

/доц.д-р. Р.Манчева/

17.04.2018 г.

